

Justyna Michalik¹

Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław

ORCID ID: 0000-0002-8714-7560

e-mail: michalik.justyna01@gmail.com

Funkcjonowanie szkoły w dobie pandemii COVID-19 – wstęp do badań

ABSTRAKT

W niniejszym artykule o charakterze empirycznym podjęto problem wpływu zastosowania ograniczeń wynikających z pandemii COVID-19 na funkcjonowanie jednostek szkolnych. Celem pracy jest uzasadnienie tezy, iż wprowadzenie obostrzeń w systemie szkolnictwa polegających na włączeniu nauczania hybrydowego bądź całkowicie zdalnego spowodowało pogorszenie relacji społecznych w środowisku szkolnym. Wstęp do głębszej analizy zostanie poprzedzony ustaleniami terminologicznymi, przeglądem literatury oraz wynikami przeprowadzonych badań empirycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: pandemia, uczniów, nauczyciel, szkoła, życie społeczne

Wstęp

Wraz z pojawieniem się pandemii COVID-19 zmieniło się życie i funkcjonowanie człowieka. Zmianie uległy stosunki społeczne, polityczne, gospodarcze oraz ekonomiczne. Implikowanie zmian nastąpiło również w szkolnictwie – przedszkolach, szkołach podstawowych, liceach, technikach oraz na uczelniach wyższych, stawiając przed nauczycielami, uczniami oraz rodzicami ogromne wyzwania wynikające z zastosowania ograniczeń w funkcjonowaniu jednostek szkolnych. Jednostki szkolne rozumiane nie tylko jako miejsce przekazywania informacji, są również miejscem szeroko rozumianych relacji społecznych – koleżeńskich oraz zawodowych. W tym momencie nasuwają się zatem pytania:

- Jak wyżej wymienione zmiany wpłynęły na funkcjonowanie dziecka w środowisku szkolnym?
- Jak wyżej wymienione zmiany wpłynęły na relacje rodzinne?

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 07.02.2021 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 24.05.2021 r.

- Jak wyżej wymienione zmiany wpłynęły na relacje uczniów i rodziców z nauczycielami?

Jak pisze Andrzej Karolczuk, kontakt z drugim człowiekiem rozpoczyna się z dniem narodzin. Dziecko od urodzenia jest istotą społeczną, chociaż nie od razu może zostać nazwane partnerem społecznym². W toku rozwoju kształtuje się zdolność nawiązywania kontaktów, a jakość tego kontaktu ma decydujące znaczenie dla rozwoju młodego człowieka. Relacje z drugim człowiekiem dają możliwość kształtowania opinii, ocen oraz oczekiwań wobec siebie i innych³. Nie podlega dyskusji fakt, że grupa rówieśnicza dla dziecka jest szczególnym miejscem, ponieważ tam właśnie rozwijają się określone wartości i postawy. W zależności od wieku dziecka grupa rówieśnicza zaspokaja różnorodne potrzeby. Początkowo są one związane ze znalezieniem określonych partnerów do zabawy, potem pragnieniem przeżyć w zbiorowym działaniu, a niekiedy dołącza do tego potrzeba bezpieczeństwa, którą daje przynależność do grupy. Wynika z tego, że im ważniejsze potrzeby dziecka zostają zaspokojone przez grupę rówieśniczą, tym silniej wpływa ona na kształtowanie jego psychiki. Grupa rówieśnicza odgrywa szczególną rolę w procesie uspołeczniania, dlatego też brak systematycznego kontaktu z nią może utrudniać zarówno prawidłowe funkcjonowanie, jak i rozwój dziecka⁴. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba uzasadnienia tezy, iż nauczanie hybrydowe i zdalne spowodowało pogorszenie szeroko rozumianych stosunków społecznych – relacji na płaszczyźnie koleżeńskiej, relacji ucznia i nauczyciela, dziecka oraz rodzica, jak również dyrektora i pracownika. Niniejsze rozważania mogą stanowić wstęp do dalszych badań nad poziomem edukacyjnym, jaki osiągną uczniowie szkół podstawowych albo ponadpodstawowych po zakończeniu nauczania zdalnego.

Rozważania teoretyczne

Podejmując próbę analizy powyższego zagadnienia, należy przede wszystkim wskazać, w jaki sposób w literaturze przedmiotu rozumiana jest relacja społeczna. Relacja społeczna, najściślej rzecz ujmując, to kontakt z innymi ludźmi o charakterze poznawczo – emocjonalnym. Kontakty społeczne są szczególnym obszarem, w którym jednostka realizuje swoje potrzeby z uwzględnieniem tych najbardziej podstawowych – dotyczących kształtowania relacji międzyludzkich⁵. W zależności od dyscypliny naukowej pojęcie „relacje społeczne” będzie definiowane w sposób

² A. Karolczuk., M. Maryl, *Relacje z rodzicami i rówieśnikami*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”, 2008, nr 8, s. 47.

³ M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1976, s. 116-118.

⁴ L. Wołoszynowa, *Rozwój społeczny*, [w:] *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, M. Żebrowska (red), PWN, Warszawa 1976, s. 523-526.

⁵ M. Kornaszewska-Polak, *Kompetencje społeczne i lęk w relacjach interpersonalnych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas, Pedagogika”, 2014, nr 9, s. 148.

odmienny. Z punktu widzenia filozofii moment nawiązania relacji z innym człowiekiem jest konstruktywny dla powstania podmiotowości. Jak pisze Karol Chrobak

„podmiot bowiem odkrywa własne Ja dopiero w obliczu innego, który z jednej strony jest do niego podobny, z drugiej zaś od niego różny, uświadamia mu jego odrębność. W filozoficzno-socjologicznej teorii Georg Herbert Mead stwierdza, że osobowość jednostki rozwija się tylko w interakcji z innymi”⁶.

Z kolei w badaniach socjologicznych jednostka zostaje ujęta jako członek określonej zbiorowości – rodziny, grupy koleżeńskiej, klasy szkolnej. Dlatego też zachowania człowieka, jego postawa, podjęte działania zostają postrzegane jako elementy szerszego układu, który wyznacza pełnione przez niego role społeczne oraz współtworzy poglądy oraz opinie. Można w tym miejscu mówić zatem o tzw. osobowości społecznej. Jan Szczepański opisuje w koncepcji osobowości społecznej - osobowość jako wytwór społeczeństwa i jego kultury. Autor dostrzega jednak wrodzone uwarunkowania natury biologicznej i psychicznej, które zostają modyfikowane w procesie socjalizacji jednostki, który do pewnego etapu przebiega w środowisku rodzinnym⁷. Z kolei w ujęciu Anny Karwińskiej proces socjalizacji obejmuje całokształt wpływów wywieranych na jednostkę przez rozmaite elementy środowiska, w którym człowiek żyje, należące do poziomu mikro-, mezo- i makrospołecznego⁸, a środowisko rodzinne stanowi podstawowe środowisko socjalizacji dla wychowujących się w nim dzieci. Zdaniem Jadwigi Raczkowskiej dobra rodzina jest najcenniejszym środowiskiem człowieka, który kształtuje jego rozwój⁹. Jak pisze Anna Kwak, rodzina jest formalnie ustanowiona, funkcjonuje według określonych norm społecznych, realizuje funkcje niezbędne dla rozwoju społeczeństwa. W każdym społeczeństwie rodzina ma właściwą sobie strukturę, czyli układ wszystkich elementów i zasad ich wzajemnego podporządkowania umożliwiające jej funkcjonowanie¹⁰. Ponadto, jak podkreśla Maria Ziemińska, w rodzinie dokonuje się proces socjalizacji najmłodszego pokolenia, czyli proces, dzięki któremu dziecko staje się osobą w pełni przygotowaną do uczestnictwa w społeczeństwie. Podsumowując, rodzina jest zatem środowiskiem, które oddziałuje na jednostkę najdłużej, pełniąc funkcje wychowawcze, kształtując postawy prospołeczne, jak również kształtuje osobowość¹¹.

⁶ K. Chrobak, *Osobowość człowieka w kontekście relacji społecznych*, s. 37-38.

⁷ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa, 1972, s. 128-138.

⁸ A. Karwińska, *Socjalizacja w perspektywie indywidualnej i społecznej*, [w:] *Odkrywanie socjologii*, A. Karwińska (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 192-193.

⁹ J. Raczkowska., *Na tropach rodzicielskich niepowodzeń*, Instytut Wydawniczych Związków Zawodowych, Warszawa 1988, s. 18.

¹⁰ A. Kwak, *Rodzina – formy i warunki funkcjonowania*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa, 2006, s. 320.

¹¹ M. Ziemska., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2009, s. 5.

Wraz z wiekiem poszerza się jednak przestrzeń socjalizacji. Do najważniejszych przestrzeni, w których zachodzi proces socjalizacji, oprócz środowiska rodzinnego należy środowisko szkolne. Jak pisał Florian Znaniecki „instytucja szkoły powstała częściowo w dopełnieniu, częściowo w przeciwieństwie do zwykłego środowiska, w którym obracają się przyszli członkowie społeczeństwa”¹². Z kolei Stanisław Kowalski stwierdził, że „pojęcie szkoły stopniowo wzbogacało się i różnicowało, jak również wzbogaca się i różnicuje nadal, w miarę historycznego rozwoju systemu szkolnictwa”¹³. Środowisko szkolne jest zupełnie odmienne od środowiska rodzinnego pod wieloma względami, głównie ze względu na strukturę oraz atmosferę. Jak pisze Paweł Pindera, zmiana otoczenia dla dziecka ze znanego mu dotąd środowiska do środowiska szkolnego powoduje, że dziecko napotyka swego rodzaju próg trudności, z którym musi się zmierzyć. Z dniem rozpoczęcia nauki szkolnej zmienia się środowisko wychowawcze dziecka¹⁴. Szkoła staje się nowym terenem jego aktywności, który ogarnia swoim zasięgiem całokształt czynności psychicznych. Dziecko w środowisku szkolnym nawiązuje przyjaźnie, rozwiązuje problemy, a to przygotowuje je do udziału w dorosłym życiu.

Oddziaływanie szkoły, zdaniem Jerzego Materne, sprowadza się do trzech najistotniejszych funkcji: dydaktycznej, opiekuńczej oraz wychowawczej. Wypełnianie funkcji wychowawczo-opiekuńczej oraz dydaktycznej oprócz kształcenia umożliwia również uczniom ich prawidłowy rozwój¹⁵. Jak stwierdza Maria Dudzikowa, szkoła to miejsce, gdzie gromadzą się nie tylko uczniowie jako przedstawiciele grup społecznych i kultur, ale także przestrzeń, gdzie tworzą się rozmowy o znaczeniach i wartościach życia społecznego. Podkreślić tutaj należy, że podstawą socjalizacji w szkole są instytucje społeczne, a także aktywna, sprawcza rola jednostki¹⁶. Tadeusz Lewowicki pisze, że szkoła jest bardzo ważnym miejscem dla dzieci i młodzieży. Uczniowie są w niej oceniani, osiągają spore doświadczenia w zakresie własnych możliwości intelektualnych i innych, doznają sukcesów i niepowodzeń, a także poddawani są wpływom rówieśników i nauczycieli¹⁷. Z kolei zdaniem Pauliny Formy szkoła jako instytucja edukacyjno-wychowawcza realizuje zadane jej przez społeczeństwo cele kształcenia i wychowania, dlatego też jest ona obok rodziny głównym czynnikiem socjalizacji dziecka. Jest następną po rodzinie społecznością, z którą się ono styka¹⁸. Uzupełniając, należy dodać, że szkoła oprócz

¹² F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, T. 1, PWN, Warszawa, 1973, s. 176.

¹³ S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa, 1974, s. 107.

¹⁴ P. Pindera, *Wpływ rodziny i szkoły na postawy społeczno-moralne uczniów szkoły podstawowej*, „Nauczyciel i Szkoła”, 2006, nr 3, s. 158-160.

¹⁵ J. Materne, *Opiekuńcza funkcja szkoły*, PWN, Warszawa 1988, s. 68-70.

¹⁶ M. Dudzikowa, *Mit o szkole jako miejscu „wszechstronnego rozwoju”*, Impuls, Kraków 2001, s. 151-153.

¹⁷ T. Lewowicki, *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987, s. 36-38.

¹⁸ P. Forma, *Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce, 2012, s. 37.

budynku jest miejscem, w którym zachodzą społeczne doświadczenia. Jest wspólnotą, w której dzieci i młodzież uczą się budować dobre relacje. Jeśli to się powiedzie, może rozwinąć się duch zespołowy, współpraca i przyjaźń.

Narzędzia, techniki badawcze, dobór próby

Prezentowane w niniejszym artykule badania miały głównie charakter ilościowy i zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego za pomocą indywidualnej anonimowej ankiety.

W badaniu „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych podczas epidemii koronawirusa” przeprowadzonym przez zespół badawczy: Jacka Pyżalskiego, Grzegorza Ptaszka, Macieja Dębskiego, Magdalenę Bigaj oraz Grzegorza D. Stunżnę, w celu zgromadzenia danych posłużono się kwestionariuszami ankiety dla każdej z badanych grup, tj. nauczycieli, rodziców, uczniów. Kwestionariusz ankiety dla nauczycieli składał się z 38 pytań w tym 11 metryczkowych, dla uczniów z 36 pytań, w tym dwóch metryczkowych, dla rodziców z 32 pytań i trzech metryczkowych. Dodatkowo każdy kwestionariusz zawierał siedem pytań otwartych, zbudowanych na zasadzie zdań niedokończonych. Pozwoliło to na zgromadzenie dodatkowych danych o charakterze jakościowym i uzupełnienie wyników badania sondażowego o interpretacje zbudowane na podstawie treści wpisanych przez osoby badane. Łącznie w badaniu wzięło udział: 3000 osób, z czego 1284 stanowili uczniowie, 671 nauczyciele, a 979 rodzice. Badania prowadzono od 12 maja do 12 czerwca w 34 szkołach podstawowych z całej Polski.

Badanie przeprowadzone za pośrednictwem portalu Librus składało się z dwóch etapów i było kierowane głównie do rodziców. Pierwszy od 1 do 6 kwietnia oraz drugi od 20 do 23 maja 2020 roku. W pierwszym etapie próba liczyła 20 989, w drugim 8 346. Pytania ankietowe były związane głównie z tym, na jakich zasadach jest organizowana nauka online, z jakimi problemami badani jako rodzice musieli się mierzyć w trakcie nauczania zdalnego oraz jak dzieci znoszą te zmiany.

Badanie „Krakowska młodzież w warunkach kwarantanny” zostało przeprowadzone od 21.03 do 4.04.2020 roku. Badanie było skierowane głównie do uczniów szkół średnich na terenie Krakowa na próbie 1768 osób. Próba do badań miała charakter losowy – dobór ze względu na dostępność badanych. Celem prowadzonych badań była odpowiedź na pytanie: jak młodzi ludzie funkcjonują w warunkach kwarantanny?

Badanie przeprowadzone przez Annę Buchner, Martę Majchrzak oraz Marię Wierzbicką miało miejsce w dn. od 1.04 do 17.04.2020 roku na próbie 984 nauczycieli szkół podstawowych, prywatnych oraz społecznych. W procesie badawczym zastosowano triangulację metodologiczną: badanie ilościowe – ankieta

online, analiza materiału ilościowego oraz jakościowego – pytania otwarte oraz badanie jakościowe – indywidualne wywiady pogłębione. Dobór próby do badań był celowy na podstawie zidentyfikowanego materiału do pogłębienia po analizie danych ilościowych. Grupa badana była zróżnicowana pod względem: miejsca zamieszkania, wielkości i typu szkoły, nauczania (1-8), stażu pracy. Przeprowadzono łącznie 10 indywidualnych wywiadów pogłębionych trwających ok. 1,5 h.

Kryzys relacji

Celem współczesnej edukacji jest przygotowanie jednostki do pełnego jej funkcjonowania w życiu społecznym oraz gospodarczym, przy czym konstruktywne są w tym procesie dobre relacje uczeń-nauczyciel, które nie tylko motywują jednostkę do nauki, ale również zachęcają ją do współpracy z innymi. Nie podlega jednak dyskusji fakt, że w klasie szkolnej o jakości tych relacji decyduje głównie nauczyciel, a podstawą dobrej relacji jest skuteczna komunikacja¹⁹. Przyjmując za Tadeuszem Pilchem można stwierdzić, że komunikacja to „proces porozumiewania się ludzi, którego celem jest przekazywanie informacji lub zmiana zachowań osoby bądź grupy osób”²⁰. Jak pisze Dorota Sobczyk, komunikacja jest procesem, który zachodzi nieustannie. Porozumiewamy się po to, aby zdobywać informacje, uczyć się oraz budować relacje²¹.

Podając temat funkcjonowania społeczności szkolnej w dobie pandemii COVID-19 należy szczególnie podkreślić, że z dniem 20 marca 2020 zmienił się system funkcjonowania placówek oświatowych i wychowawczych na terenie całego kraju, który spowodował zmiany w systemie szkolnictwa – zmiany związane zarówno z zarządzaniem placówkami oświatowymi, jak również z ich wewnętrznym funkcjonowaniem – środowiskiem szkolnym. Ograniczenie funkcjonowania placówek oświatowych implikowało zmiany w relacjach nauczyciel-uczeń, które dotąd odbywały się stacjonarnie, w klasie szkolnej. Jak właściwie w tej niecodziennej sytuacji odnaleźli się nie tylko uczniowie, ale również nauczyciele oraz rodzice?

Badanie „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych podczas epidemii koronawirusa” realizowane przez J. Pyżalskiego, G. Ptaszka, M. Dębskiego, M. Bigaję oraz G. D. Stunżnę wykazało, że:

- badani nauczyciele wskazywali na zaburzenia psychosomatyczne wynikające z pandemii,

¹⁹ E. Musiał, *Relacje uczeń – nauczyciel kluczem do udanego nauczania*, „Edukacja-Technika-Informatyka”, 2016, nr 3, s. 222.

²⁰ T. Pilch, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Żak, Warszawa, 2003, s. 307.

²¹ D. Sobczyk., *Sposoby porozumiewania się w Internecie*, [w:] *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*, M. Wawrzak-Chodaczek (red.), Toruń 2008, s. 52.

- 65,3% nauczycieli twierdziło, że czuje się psychicznie dużo gorzej lub trochę gorzej w porównaniu do czasu sprzed zamknięciem szkół,
- jedynie 26% badanych nauczycieli w ciągu ostatniego tygodnia przed badaniem nie odczuwało trudności w zasypianiu, z kolei zdecydowana większość deklaruwała, że odczuwała brak energii, zdenerwowanie czy zły nastrój – uczucie smutku i przygnębienia 3-6%,
- trudności w zasypianiu miało 74% nauczycieli.

Tabela 1. Dobrostan psychiczny

Ilość nauczycieli	Symptomy	Ilość uczniów	Symptomy
74%	Trudności w zasypianiu	20%	Poprawa stanu psychicznego
3-6%	Zły nastrój	55,8%	Samotność , przygnębienie
63%	Gorsze samopoczucie	28,9%	Smutek
13%	Stany depresyjne	10%	Stany depresyjne
16%	Brak energii do działania	18%	Brak energii do działania

Źródło: Zdalne nauczanie – Raport 2020.

Z kolei prawie połowa badanych uczniów przyznała, że: psychicznie i fizycznie czuło się dużo gorzej lub trochę gorzej, ale na uwagę zasługują fakt, że niespełna co piąty ankietowany uczeń przyznał, że w porównaniu do czasu sprzed pandemii koronawirusa psychicznie i fizycznie czuje się trochę lepiej lub dużo lepiej. Przeprowadzona analiza danych ukazała również, że prawie jedna trzecia uczniów biorących udział w badaniu często lub cały czas odczuwała:

- smutek 28,9%,
- samotność 27,4%,
- przygnębienie 28,4%.

Biorąc pod uwagę stan psychiczny oraz fizyczny opiekunów ponad połowa rodziców twierdziła, że psychicznie czuje się dużo gorzej lub trochę gorzej w porównaniu do czasu sprzed pandemii, a nieco ponad 45% z nich uważa, że pogorszeniu uległo również ich zdrowie fizyczne. Potencjalnie modyfikacja takich relacji może kojarzyć się wyłącznie z ich pogorszeniem – jednak jest tak, że w niektórych przypadkach część osób może także zauważać zmiany pozytywne.

Warto zauważyć, że ponad połowa badanych uczniów wskazała, że relacje z rówieśnikami przed pandemią były dużo lub trochę lepsze. Czterech na dziesięciu uczniów nie zauważyło zmian w tym obszarze. Jednocześnie jest niewielka, ale znacząca grupa prawie pięciu procent, którzy oceniają, że przed pandemią ich

relacje z rówieśnikami były gorsze. Ten ostatni wynik może być trudny do interpretacji, ale dostępne dane jakościowe pozwalają przypuszczać, że są uczniowie, którzy w zapośredniczonej komunikacji mniej odczuwają nieśmiałość.

W przypadku oceny jakości relacji z wychowawcą/wychowawczynią większość badanych nie zauważała zmian w relacji do czasu przed pandemią. Jednocześnie:

- około 23% ocenia, że te relacje przed pandemią były lepsze,
- jest też nieco ponad 4% takich, którzy uważają, że relacje przed pandemią były gorsze. Generalnie przeważają uczniowie wskazujący, że zmiany w dwóch kluczowych obszarach relacji szkolnych są negatywne lub relacje te pozostają bez zmian w stosunku do czasu przed pandemią²².

Tabela 2. Relacje prywatne i zawodowe w dobie pandemii COVID-19

Ilość uczniów	Relacje społeczne	Ilość nauczycieli	Relacje społeczne
23%	Pogorszenie relacji z nauczycielem	33%	Pogorszenie relacji/spadek jakości relacji ze współpracownikami
4%	Poprawa relacji z nauczycielem	1,5%	Poprawa relacji ze współpracownikami
13%	Pogorszenie relacji z rodzicami/opiekunami	5%	Poprawa relacji z rodzicami/opiekunami

Źródło: Zdalne nauczanie – Raport 2020.

Zbliżone proporcje obserwujemy w odpowiedziach nauczycieli, którzy oceniali zmiany w swoich relacjach w zespole w pracy oraz relacjach z rodzinami/opiekunami uczniów. Około jedna trzecia mówiła, że ich relacje przed pandemią były lepsze, a ponad połowa, że pozostały bez zmian. Tylko bardzo nieliczni, ok. 1,5%, wskazują, że relacje te są lepsze obecnie.

Główne pytania badań przeprowadzonych dwukrotnie (kwiecień, maj 2020) za pośrednictwem portalu Librus dotyczyły zasad, na jakich była realizowana nauka online oraz z jakimi problemami muszą się zmierzyć zarówno dzieci, jak i rodzice, i jak zdaniem rodziców dzieci znoszą naukę online. Podejmując temat nauki online:

- 34% (kwiecień) oraz 28% (maj) badanych wskazywało, że uczniowie wykazują trudności w samodzielnej nauce, które były związane z planowaniem pracy, ograniczeniem metod, brakiem bądź ograniczonym dostępem do sprzętu. Zdaniem rodziców dzieci mierzyły się ze zbyt dużą liczbą obowiązków, co skutkowało, zdaniem rodziców, przeciążeniem dzieci,
- 37% badanych było zdania, że nauki jest raczej dużo,

²² https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf (03.02.2021).

- 39%, że nauki jest zbyt dużo. Wyniki procentowe badań przeprowadzonych w kwietniu oraz maju były zbliżone.

Wspieranie dzieci przez rodziców w trakcie nauki zdalnej było kolejnym zagadnieniem, które zostało poruszone w trakcie badań ankietowych. W badaniu kwietniowym rodzice angażowali się w pomoc dzieciom w trakcie nauczania online:

- 53% informowało dzieci o zadaniach do wykonania,
- 51% sprawdzało poprawność wykonanych ćwiczeń,
- 54% odsyłało wykonane zadania.

Powtórnie przeprowadzone badanie w maju wykazało, że rodzice są mniej zaangażowani w codzienną pomoc dziecku. Taki stan rzeczy był związany głównie z usamodzielnianiem się dzieci w edukacji zdalnej:

- 38% informowało dzieci o zadaniach,
- 16% rodziców odsyłało zadania,
- 19% sprawdzało zadania.

Kolejną istotną kwestią były potrzeby uczniów. Rodzice ustalili, czego właściwie brakuje ich dzieciom w trakcie nauczania online. Wyniki badań przeprowadzonych w kwietniu i maju były porównywalne:

- 59% uczniów było zdania, że najbardziej brakowało im kontaktów z rówieśnikami,
- 54% z nauczycielami²³.

W kwietniowym badaniu 34% wskazywało również na brak umiejętności samodzielnego uczenia się dzieci, dodatkowo 18% badanych było zdania, że niewystarczająca ilość sprzętu komputerowego jest znacznym ograniczeniem. Z kolei powtórne badania wskazują na wzrost procentowy, który jest związany z brakiem kontaktu z rówieśnikami. W przeciągu miesiąca różnica wyniosła 3%.

Tabela 3. Szkoła w przestrzeni wirtualnej

Liczba Kwiecień	Liczba Maj	Wirtualizacja życia szkolnego
59%	62%	Brak kontaktu z rówieśnikami
54%	48%	Brak kontaktu z nauczycielami
34%	28%	Trudność w samodzielnej nauce
39%	39%	Zbyt duża ilość materiału do zrealizowania
53%	38%	Informowanie dziecka o zadaniach
51%	19%	Sprawdzanie zadań, poprawności wykonanych ćwiczeń
54%	16%	Odsyłanie zadań

Źródło: Librus- Badanie ankietowe – Raport (2020).

²³ https://files.librus.pl/articles/00pic/20/05/29/librus/Librus_RAPORT2_nauczanie_zdalne_maj2020.pdf (03.02.2021).

Z kolei z badań „Krakowska młodzież w warunkach kwarantanny COVID-19”, których problematyka była związana głównie z funkcjonowaniem krakowskiej młodzieży w warunkach kwarantanny oraz skutków tych działań, wynika, że: krakowska młodzież posiada ogólną wiedzę na temat koronawirusa – 53%. Wszyscy badani nastolatki posiadali również wiedzę na temat aktualnego stanu pandemii – 91%, jak również zdawali sobie sprawę, że COVID-19 stanowi poważne zagrożenie dla zdrowia – 62%. W odpowiedzi na pytanie związane z kondycją psychosomatyczną krakowscy nastolatki byli zdania, że 66% badanych było zadowolonych ze swojego życia, jedynie co 5. nie wyraził zadowolenia, 20% badanych wskazywało na zły nastrój, 40% odczuwało trudności w zasypianiu, 61% zmagало się z zawrotami głowy, 29% z bólami brzucha oraz 24% z bólami głowy. Natomiast 20% odczuwało zły nastrój. Krakowska młodzież wskazywała również na główne strategie radzenia sobie ze stresem wynikającym z kwarantanny, którymi było odwracanie uwagi od zagrożenia oraz mobilizacja i skuteczne chronienie się przed infekcją²⁴.

Tabela 4. Kondycja psychosomatyczna krakowskiej młodzieży

Liczba	Kondycja psychiczna i fizyczna
20%	Przygnębienie, zdenerwowanie
40%	Trudności w zasypianiu
61%	Zawroty głowy
29%	Bóle brzucha
24%	Bóle głowy

Źródło: Krakowska młodzież w warunkach kwarantanny – Raport (2020).

Z kolei badania realizowane przez A. Buchner, M. Majchrzak oraz M. Wierzbicką dowiodły, że:

- 40% badanych nauczycieli wskazywało na problematyczny kontakt z rodzicami. Jak wynika z badań, nie chodzi jedynie o uniemożliwiony kontakt z rodzinami dysfunkcyjnymi, ale z rodzicami, którzy nadużywają kontaktów z nauczycielami. Jak wskazywali nauczyciele, bardzo często spotykali się oni ze sprzecznymi informacjami ze strony rodziców – obciążenie – euforia. Badani wykazali, że doświadczają ogromnego stresu związanego z wprowadzaniem edukacji zdalnej – prowadzenie lekcji z wykorzystaniem platform edukacyjnych, jak również przyjmowaniem frustracji uczniów i rodziców. W ocenie nauczycieli również uczniowie doświadczali ogromnego stresu.

²⁴ <https://mlodziez.krakow.pl/wp-content/uploads/2020/04/Krakowska-m%C5%82odziez-COVID19.pdf> (dostęp 03.02.2021).

Wprowadzenie nauczania zdalnego spowodowało pogorszenie kondycji psychicznej wśród uczniów – dzieci czuły się osamotnione oraz odczuwały brak kontaktu z codziennością. Organizowanie uczniom spotkań w formie online, w trakcie których mogli rozmawiać w grupie, znacznie podnosiło ich samopoczucie²⁵. Warto w tym miejscu również wskazać na edukację zdalną w klasach najmłodszych. Jak wskazują autorki przeprowadzonego badania, najmłodszy uczniowie są w zupełności uzależnieni od pomocy rodziców: w zakresie obsługi sprzętu, użycia narzędzi przy wykonaniu i odesłaniu zadania domowego. Zdaniem badanych nauczycieli to dodatkowo pogłębi różnice między dziećmi z rodzin, którym rodzice poświęcają czas i po lekcji online pomagają dziecku w nauce, a tymi, którzy nie poświęcają czasu swoim dzieciom.

Zakończenie

„Arystoteles nazwał człowieka <zwierzęciem społecznym> i niewątpliwie miał rację, gdyż skłonność do działań grupowych jest jedną z najważniejszych ludzkich cech pod każdą szerokością geograficzną i w każdym czasie”²⁶. Po pierwsze człowiek odczuwając potrzebę przynależności społecznej odczuwa potrzebę przebywania z innymi. Po drugie grupa społeczna jest wsparciem, dzięki któremu wzajemnie sobie pomagają. Przeprowadzone badania wykazują również, że osoby, które dysponują gęstą siecią kontaktów społecznych, lepiej znoszą stresy. Po trzecie grupa społeczna umożliwia realizację przedsięwzięć, których jednostka nie byłaby w stanie samodzielnie zrealizować ze względu na ich rozmiar. Ponadto umiejętności współżycia w grupie społecznej, nazywane umiejętnościami życiowymi, wyrażają się poprzez funkcjonowanie w relacji z innymi osobami, wyrażają również określone potrzeby postaw wobec siebie i innych²⁷. Jak wykazały badania Balesa (1950), głównym mechanizmem różnicowania statusu w grupie są wzajemne oddziaływania i komunikacja między jej członkami. Wprowadzenie nauczania zdalnego zdefiniowało w pewien sposób główny mechanizm współpracy oraz relacji społecznych, wykazując negatywne skutki psychofizyczne związane z pandemią koronawirusa. Jak pisze Clifford Edwards, wspólnota uczących się jest organizmem demokratycznym, w którym kładzie się nacisk na pomaganie uczniom w zaspokojeniu ich osobistych potrzeb poprzez działania i obowiązki społeczne, a w myśl wyników współczesnych badań istnieje wyraźny związek między poczuciem bezpieczeństwa emocjonalnego a uczeniem się²⁸. Dlatego też wyniki przeprowadzonych badań empirycznych są niepokojące, głównie ze względu na

²⁵ https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf (03.02.2021).

²⁶ B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi*, Scholar, Warszawa, 2002, s. 376.

²⁷ *Ibidem*, s. 376.

²⁸ C. H. Edwards, *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 32.

brak poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego wśród uczniów, a to z kolei może negatywnie wpłynąć na efektywność nauczania. Konkludując, funkcjonowanie szkoły w wirtualnej rzeczywistości hamuje rozwój dziecka na wielu płaszczyznach, w tym na tych najważniejszych, jak umiejętność współżycia w grupie społecznej, funkcjonowania w relacji z innymi osobami, jak również określania potrzeby oraz postawy wobec siebie i innych.

Bibliografia

- Chrobak K., *Osobowość człowieka w kontekście relacji społecznych*, AWR Edytor, Katowice 2001.
- Dudzikowa M., *Miłość jako miejsce „wszechstronnego rozwoju”*, Impuls, Kraków 2001.
- Ewards C. H., *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Forma P., *Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce, 2012.
- Karolczuk A., Maryl M., *Relacje z rodzicami i rówieśnikami*, „Psychiatria i Psychologia Kliniczna”, 2008.
- Karwińska A., *Socjalizacja w perspektywie indywidualnej i społecznej*, [w:] *Odkrywanie socjologii*, A. Karwińska (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Kornaszewska-Polak M., *Kompetencje społeczne i lęk w relacjach interpersonalnych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika”, 2014, nr 9.
- Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa, 1974.
- Kwak A., *Rodzina – formy i warunki funkcjonowania*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa, 2006.
- Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.
- Materne J., *Opiekuńcza funkcja szkoły*, PWN, Warszawa 1988.
- Musiał E., *Relacje uczeń – nauczyciel kluczem do udanego nauczania*, „Edukacja-Technika-Informatyka”, 2016, nr 3.
- Pilch T., *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Żak, Warszawa.
- Pindera P., *Wpływ rodziny i szkoły na postawy społeczno-moralne uczniów szkoły podstawowej*, „Nauczyciel i Szkoła”, 2006.
- Raczkowska J., *Na tropach rodzicielskich niepowodzeń*. Instytut Wydawniczych Związków Zawodowych, Warszawa 1988.
- Sobczyk D., *Sposoby porozumiewania się w Internecie*, [w:] M. Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna świecie wirtualnym*, Toruń, 2008.
- Szczański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa, 1972.
- Wojciszke B., *Człowiek wśród ludzi*, Scholar, Warszawa, 2002.
- Wołoszynowa L., *Rozwój społeczny*, [w:] *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, M. Żebrowska (red.), PWN, Warszawa 1976.
- Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2009.
- Znanięcki F., *Socjologia wychowania*, T. 1, PWN Warszawa, 1973.
- Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1976.

Źródła internetowe

https://files.librus.pl/articles/00pic/20/05/29/librus/Librus_RAPORT2_nauczanie_zdalne_maj2020.pdf (03.20.2021).

<https://mlodziez.krakow.pl/wp-content/uploads/2020/04/Krakowska-m%C5%82odziez-COVID19.pdf> (03.02.2021).

https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf (03.02.2021).

https://files.librus.pl/articles/00pic/20/04/09/librus/a_librus_raport_nauka_zdalna_LS_LR_raport.pdf (03.20.2021).

https://zdaInenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf (03.02.2021).

School Functioning in the Age of COVID-19 Pandemic. Introduction to Research

Summary

The following paper deals with the impact of the introduction of restrictions resulting from the COVID-19 pandemic on the functioning of school units. The study aims to justify the thesis that the introduction of restrictions within the educational system comprising the introduction of hybrid or completely remote teaching resulted in the deterioration of social relations in the school environment. The introduction to a deeper analysis will be preceded by terminological arrangements, a review of the literature and the presentation of the results of empirical research.

Keywords: pandemic, student, teacher, school, social life